

Handläggare
Anna Rygård
Telefon: 08-508 31973

Till
Kulturnämnden
2022-04-26

Kajstrategi för Stockholms stad (KS 2022/256). Svar på remiss från kommunstyrelsen

Förvaltningens förslag till beslut

1. Kulturnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen.
2. Ärendet justeras omedelbart.

Maria Jansén
Kulturdirektör

Patrik Liljegren
Avdelningschef
kulturstrategiska staben

Sammanfattning

Kommunstyrelsen har remitterat Kajstrategi för Stockholms stad till kulturnämnden. Strategin ska skapa förutsättningar att utveckla stadens kajer till mer levande mötesplatser, tillgängliga för folkliv, restauranger och caféer. Kajstrategin innehåller fokusområden, planeringsprinciper och lokala utvecklingsmöjligheter. Den föreslås bli ett stadsövergripande styrdokument som efter beslut i kommunfullmäktige ska genomföras inom ramen för nämnders och bolagsstyrelsers ordinarie verksamhet. Ett särskilt genomförandeprojekt föreslås.

Kulturförvaltningen ser positivt på kajstrategin och att kulturperspektiven lyfts fram. Kulturförvaltningen föreslår att ett övergripande kulturprogram om kajernas kulturmiljövärden och potential för konst och kultur tas fram inför den fortsatta utvecklingen, som vägledning för staden och externa aktörer. I svaret lämnas också särskilda synpunkter på vissa av avsnitten i strategin, bland annat förslag till vissa förtydliganden. Kulturförvaltningen bidrar gärna till genomförandet av kajstrategin.

Remissen

Kommunstyrelsen har remitterat ett förslag till kajstrategi för Stockholms stad till kulturnämnden. Remissen ska vara besvarad senast den 3 maj 2022. Nedan följer en sammanfattning av kajstrategin.

Uppdrag

I budget för 2019 fick Stockholms Hamnar i uppdrag av kommunfullmäktige att revidera en tidigare kajstrategi tillsammans med berörda nämnder, med inriktningen att öka möjligheterna till folkliv utmed kajerna.

Syfte

Kajstrategin ska skapa förutsättningar att utveckla stadens kajer till mer levande mötesplatser, tillgängliga för folkliv, restauranger och caféer samtidigt som sjöfarten ges goda förutsättningar.

Framtagande av strategin

Kajstrategin har tagits fram av en stadsövergripande styrgrupp med förvaltnings- och bolagscheferna för exploateringskontoret, Stockholms Business Region, stadsbyggnadskontoret, Stockholms Hamnar och trafikkontoret. Trafikkontoret och Stockholms Hamnar har fungerat som projektledare för arbetet. Kulturförvaltningen har deltagit i en referensgrupp.

Utgångspunkter

Strategin slår fast att Stockholms attraktivitet i hög grad bygger på läget vid Mälaren och Saltsjön och de unika möjligheterna att vistas på och i anslutning till vatten. Stadens front mot vattnet är av riksintresse för kulturmiljövården och stadens vattenspegel är ett av de viktiga värdena att bevara och vårda. De hårdgjorda kajerna i innerstaden har historiskt haft en central roll för Stockholms som sjöfartsstad. I takt med att den tyngre hamnverksamheten flyttats, har innerstadskajerna blivit mycket populära delar i stadens offentliga rum. Utgångspunkten för förslaget till kajstrategi är att det finns en stor potential att använda innerstadskajerna på ett bättre sätt än idag.

Fokusområden

Några fokusområden bedöms vara särskilt viktiga för vad staden bör fokusera på för att levandegöra stadens kajer och vattenrum. De är: Resor och transporter, Mat, dryck och handel, Bad, rekreation och motion, Evenemang och urban planering samt Kultur och samskapande.

Principer för utveckling

Kajstrategin innehåller fem principer för kajernas framtida utveckling som offentliga rum och för hur deras behov ska tillgodoses:

- Stärk kajens roll som mångfunktionell vistelseplats genom samverkan
- Vattenrummet som infrastruktur och offentlig miljö ska utvecklas
- Kajerna ska gestaltas med hög kvalitet och vara trygga
- Flexibel användning av kajerna året om ska främjas
- Kajerna ska bidra till en hållbar utveckling

Lokala utvecklingsmöjligheter

En bilaga med lokala utvecklingsmöjligheter beskriver åtta kajer med olika förutsättningar och utvecklingspotential. Underlaget ska ses som visioner med exempel på åtgärder och kan användas som inspiration för ett vidare arbete med att utveckla stadens kajer. Lokala utvecklingsmöjligheter föreslås för följande kajer: Klara Mälarstrand/Tegelbackens kaj, Skeppsbron, Norra Hammarbyhamnen, Söder Mälarstrand, Strandvägen, Norr Mälarstrand, Hornsbergs strand och Liljeholmshamnen.

Genomförande av kajstrategin

Kajstrategin föreslås vara ett stadsövergripande styrdokument som genomförs inom ramen för berörda nämnders och bolagsstyrelsers ordinarie verksamhet och budget. Planering och uppföljning utförs i tillämpliga delar inom stadens system för integrerad ledning och styrning av verksamhet och ekonomi (ILS).

Samverkan inom staden ses som en framgångsfaktor. En annan viktig aspekt är att Stockholms stad upprätthåller god förmåga att möta initiativ från olika privata intressenter som vill delta i utvecklingen av Stockholms kajer. Därför föreslås ett särskilt genomförandeprojekt för att möjliggöra, följa upp och samordna konkreta utvecklingsprojekt under ledning av en stadsövergripande styrgrupp.

Ärendets beredning

Ärendet har beretts inom kulturstrategiska staben i samarbete med stabschefen, evenemangsavdelningen och avdelningen Museer och Konst.

Bakgrund

Medverkan i framtagandet av kajstrategin

Kulturförvaltningen har deltagit i den referensgrupp som bildades för framtagandet av kajstrategin. Arbetet har huvudsakligen skett genom workshoppar, sammankallade av trafikkontoret och Stockholms Hamnar. I referensgruppen har kulturförvaltningen representerats av stabschefen samt evenemangsavdelningens avdelningschef och biträdande avdelningschef.

Kulturförvaltningens uppdrag

Kulturstrategiska programmet

Kommunfullmäktige antog i maj 2021 ett kulturstrategiskt program för Stockholms stad. Syftet med programmet är att främja samverkan mellan kulturlivet och staden. Målet är att stockholmarnas tillgång till kultur och möjligheter till eget skapande ska öka. Programmet är inriktat på samverkan med privata eller offentliga aktörer som tar ett gemensamt ansvar att möjliggöra stärkta förutsättningar för kulturlivets infrastruktur.

Kulturförvaltningen bidrar aktivt i enlighet med stadens Vision 2040 till att Stockholm ska växa med kultur. Här handlar det om att verka för ett kreativt och attraktivt Stockholm samt stockholmarnas lika möjligheter att ta del av och skapa kultur. Två perspektiv som samverkar, förstärker och förutsätter varandra. Konst och kultur, dess uttryck och mötesplatser kan få oss människor att möta nya perspektiv, växa samt ge oss kraft att förändra våra liv. Konst och kultur är samtidigt förklaring till varför många väljer att bo, besöka och etablera sig i Stockholm. Förutsättningar att skapa och ta del av kultur är avgörande för stadens attraktivitet på samma sätt som kreativa processer och förmågor är avgörande för stadens näringsliv.

Nattlivsstrategin

[Stadens strategi för nattklubbar och livescener](#) antogs av kommunfullmäktige i december 2021. Syftet med strategin är att tillvarata möjligheter och underlätta för nattlivsaktörer att etablera verksamhet i staden.

Kulturliv i stadsutvecklingen

Genom stadens översiktsplan finns en god grund för arbetet med kulturlivsfrågor i stadsplaneringen. I översiktsplanen anges som en planeringsinriktning att ”Stadsdelarnas behov och förutsättningar för ett mångsidigt kulturliv ska preciseras med kulturunderlag som grund för planeringen. Dialogen med kulturaktörer och andra intressenter ska utvecklas.” Det betyder att kulturförvaltningen ofta deltar i tidiga skeden, till exempel vid framtagandet av kulturlivsanalyser. Lövholmen är ett sådant exempel på stadsutveckling med viktiga kulturfrågor där det nu finns en kulturlivsanalys.

Genom kulturförvaltningens olika kartläggningar finns god kunskap om stockholmarnas tillgång till kultur på olika platser i staden och om kulturaktörers närvaro lokalt. Kunskap om kulturnärvaron på och i närheten av stadens kajer skapar förutsättningar för samverkan och engagemang från aktörer på plats.

Tillfällig arkitektur ger plats för kultur är en skrift som kulturförvaltningen tog fram i anslutning till arbetet med Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm. Det kan ofta vara en framgångsrik väg att ge utrymme för kultur och konst på platser där planering pågår och förändringar förbereds.

Kulturlotsning

Kulturförvaltningen driver sedan 2016 ett proaktivt arbete för kulturetableringar genom kulturlotsning. Idag finns två tjänster inom kulturstrategiska staben och här finns goda erfarenheter från arbetet vid stadens kajer. Teater under bron, vid Liljeholmsbron, är ett sådant exempel på en destinationsskapande etablering.

Arbetet med kultur i Stadsgårdsterminalen är en annan insats som pågår nu. Här planeras tillfälliga kulturverksamheter med publikinriktning så att detta blir en besökt plats på kajen utmed Stadsgårdsleden. Etableringen bygger på dialog mellan kulturlivet, fastighetsägare och staden genom kulturlotsning. Erfarenheter från detta projekt kan tas till vara och fungera som modell i kajstrategins genomförande. Det som utvecklas temporärt här kan också bidra till områdets fortsatta plats- och stadsutveckling, med Fotografiska och kommande Nobel Center som två viktiga kulturella besöksmål. Hela stråket från Masthamnen, via Stadsgårdsleden och till Slussen har stora möjligheter att med utgångspunkt i kulturmiljön bli en ännu viktigare kulturdestination i en unik kajmiljö.

Kulturmiljö

Kulturförvaltningen svarar inom staden för bedömningar och beskrivningar av kulturmiljöns värden och är remissinstans i bygglovs- och detaljplaneärenden. Inom Stadsmuseet bedrivs systematisk kunskapsuppbyggnad om stadens kulturmiljöer.

Kulturstrategiska staben kan initiera ett kulturmiljöstrategiskt arbete tidigt i stadens processer, både inom stadsplaneringen och i den utveckling som sker på andra sätt. Genom antikvariskt stöd vid förändringar läggs grunden för bevarande av kulturmiljöernas värden. Kulturförvaltningen har också i uppdrag att bevara, levandegöra och pedagogiskt förmedla stadens kulturhistoriska värden till dagens och framtidens stockholmare och besökare.

Ett viktigt underlag och verktyg för kajstrategin och genomförandet av denna är stadens kulturhistoriska klassificeringskarta. Bebyggelsen på och i direkt anslutning till sex av de åtta kajer vars utvecklingsmöjligheter beskrivs i bilagan är inventerade och klassificerade i stadens kulturhistoriska klassificeringskarta. I Stockholms byggnadsordning (2020) finns bra beskrivningar av Stockholms utveckling och karaktärer. I avsnittet om Stockholms

stadslandskap finns vattenrummen, med bland annat stränder och kajer, beskrivna.

Offentlig konst

Inom avdelningen Museer och konst finns Stockholm konst, en enhet med ansvar för den offentliga konsten i Stockholm. Arbetet sker dels genom enprocentsregeln men även i särskilda projekt.

Evenemang

Kulturförvaltningen har en organisation för egenproducerade evenemang och evenemangsavdelningen fungerar också som rådgivare inom staden i evenemangsfrågor, bland annat genom evenemangslotsen. Kulturförvaltningens evenemangsavdelning har från och med 2022 ansvar för kulturprogrammet inom Levande Stockholm, sommar- och vintergator.

Kulturstöd

Stadens stöd till det fria kulturlivet och civilsamhället är viktiga nycklar för utvecklingen av kultur och konstnärliga verksamheter i staden. Fokus är alltid stockholmarna som målgrupper för de insatser som får stöd. Sedan en tid finns också ett särskilt stöd till kulturutveckling och etablering som kan sökas efter kontakt med kulturlotsen. Det handlar bland annat om utveckling av stadens kulturella infrastruktur.

Kajernas kulturmiljövärden

De flesta av de kajer som omnämns i kajstrategin ingår i riksintresset för kulturmiljövården Stockholms innerstad med Djurgården [AB 115]. Som uttryck för riksintresset framhålls bland annat ”Sjöfarts-, handels- och industristaden. Hamnanläggningar från skilda tider och byggnader som hör ihop med flottan och sjöfarten”, samt stockholmska särdrag som ”fronten mot vattenrummen och Stockholms inlopp, både från Saltsjön och Mälaren. Vyerna från viktiga utsiktspunkter, blickfång, kontakten med vattnet.”

Kajerna är ofta värdefulla och välbevarade kulturmiljöer som bär delar av Stockholms historia och är av mycket stor betydelse för innerstadens karaktär. Flera av de kajer som omnämns i kajstrategin är därtill parker som bedöms vara särskilt värdefulla ur kulturhistorisk synpunkt och därför inte får förvanskas.

Bebyggelse på och i anslutning till kajerna är även i vissa fall byggnadsminnen eller statliga byggnadsminnen och skyddas genom 3 kap. kulturmiljölagen (KML) respektive förordningen om statliga byggnadsminnen. Exempel på statliga byggnadsminnen som finns inom de områden som pekats ut i kajstrategin är Stockholms slott,

hela Riddarholmen samt Skeppsholmen med Kastellholmen vars förvaltare är Statens Fastighetsverk.

Hela kajer eller delar av de kajer som omnämns ingår även i fornlämningen L2015:7789 (RAÄ-nr Stockholm 103:1) och skyddas genom 2 kap. KML. Inom fornlämningen finns flera registrerade fornlämningar invid kajerna. Det är länsstyrelsen som ansvarar för fornlämningar och fornfynd i länet. Den som planerar ett arbete vid en fornlämning ska kontakta länsstyrelsen inför detta.

Förvaltningens synpunkter

Generellt

Kulturförvaltningen anser att kajstrategi för Stockholms stad är ett gediget och väl grundlagt arbete. Kajstrategin är ett viktigt bidrag i säkerställandet av att Stockholm, i linje med Vision 2040, är en levande och öppen kultur- och evenemangsstad av hög internationell klass. Det är därför mycket förtjänstfullt att kulturperspektiven ges en framträdande plats i strategin och att kulturinsatsers rika och mångfacetterade potential för kajerna lyfts fram.

Kulturförvaltningen ser också mycket positivt på att det redan i kajstrategins förord lyfts fram att ”Stadens front mot vattnet är av riksintresse för kulturmiljövården och stadens vattenspegel är ett av de viktiga värdena att bevara och vårda”. Det finns alltså goda utgångspunkter för det fortsatta arbetet med stadens kajer i syfte att ta tillvara deras kulturhistoriska värden och deras fina möjligheter för kultur, konst och evenemang.

Kulturförvaltningen anser att framtagandet av kajstrategin har skett på ett bra sätt, inte minst genom de workshops som gjorts internt och externt. De bidrag som ungdomarna lämnat har också gett värdefulla inspel för den fortsatta planeringen. Här finns även bra stöd och vägledning genom stadens styrdokument [Kultur i ögonhöjd – för, med och av barn och unga – ett program för barn- och ungdomskultur](#). Också arbetet inom [Staden i Ögonhöjd](#) är värt att lyfta fram här, det ger en inriktning för stadens samlade arbete med att lyfta in barnkonventionen i stadsplaneringen.

Kulturförvaltningen anser att kunskapsunderlagen om stadens kajer behöver utvecklas inom ramen för det fortsatta arbetet. Det handlar dels om kulturhistoriska värden och helhetssyn på dessa ofta värdefulla miljöer, inte minst som besöksmål och bärare av viktig Stockholms historia. Det handlar också om kajerna som viktiga offentliga rum och platser för konst och kulturverksamheter av många olika slag. Här skulle förslagsvis ett övergripande kulturprogram för vissa kajer kunna tas fram, i syfte att guida och vägleda

staden och externa aktörer i den fortsatta utvecklingen av kajerna som viktiga offentliga rum.

Kulturförvaltningen bidrar gärna på lämpliga sätt i genomförandet av strategin. Genom kunskap om kulturmiljöer, konst och kulturliv och förvaltningens proaktiva arbete för kulturetableringar finns goda förutsättningar. Det är angeläget att organisationen för genomförandet av strategin tar höjd för ett utåtriktat och proaktivt arbete för att möta det intresse för etableringar på kort och lång sikt som säkert blir ett resultat av Kajstrategin. Kulturförvaltningen bedömer att det skulle vara en fördel att ingå i organisationen för genomförandet, till exempel genom medverkan i den stadsövergripande styrgruppen och på andra lämpliga sätt.

Särskilda synpunkter per avsnitt i kajstrategin

Bakgrund och syfte

Kulturförvaltningen delar uppfattningen att en nära samverkan är en framgångsfaktor för strategins genomförande och i de nya arbetssätt som skisseras. För att bidra till att ”säkerställa att initiativ och aktiviteter på, i och vid stadens kajer genomförs på ett kvalitativt sätt” (sid. 7), medverkar kulturförvaltningen gärna med antikvariskt expertstöd och kulturstrategiskt.

Kajstrategin och stadens planering

Ett viktigt underlag och verktyg för kajstrategin och genomförandet av denna är stadens kulturhistoriska klassificeringskarta. Denna bör därför läggas till som ett viktigt underlag under rubriken *Kajstrategin och stadens planering* (sidan 9). Bebyggelsen på och i direkt angränsande till sex av de åtta kajer vars utvecklingsmöjligheter beskrivs i kajstrategins bilaga är inventerade och klassificerade i stadens kulturhistoriska klassificeringskarta.

Fokusområden för levande kajer

I kajstrategins fokusområde *Kultur och samskapande* förslås att stadens kajer ”i högre grad präglas av rikt kulturellt utbud”. Detta är mycket positivt och kulturförvaltningen vill betona att förutsättningarna för att skapa och ta del av kultur är avgörande för stadens attraktivitet på samma sätt som kreativa processer och förmågor är avgörande för stadens näringsliv. Kajstrategin synliggör många av dessa positiva effekter av ett starkt och växande kulturliv. Samtidigt får kulturens värde aldrig begränsas efter den nytta den kan göra för andra områden. I stadens kulturstrategiska program uttrycks detta på följande sätt: ”Det kan inte nog betonas att konst och kultur har ett egenvärde och hur stadens insatser därför alltid måste utgå från konstens oberoende. Endast så kan Stockholm fortsätta att växa med kultur.”

Vidare är möjligheter att ta del av och skapa kultur en nyckelfråga för en rättvis och hållbar stad där allas förutsättningar tas tillvara. För att fortsätta nå fler måste kulturlivets infrastruktur därmed utvecklas i takt med staden och med särskilt fokus att nå fler utöver de som redan nås. Kajernas inbjudande karaktär kan här bidra till låga trösklar och attraktiv ingång för fler att ta del av kulturlivet.

Strategin synliggör även hur kajerna har potential att vara plats för samverkan mellan olika aktörer. I Stockholm finns en stor bredd av kulturaktörer och institutioner med olika huvudmän som kan tänkas vara intresserade av att aktivera kajerna med kulturprogram. De kulturella och kreativa näringarna är en viktig faktor i Stockholms utveckling och här finns många goda erfarenheter av samverkan att bygga vidare på.

Principer för en god planering

Kulturförvaltningen anser att det är positivt att fem principer för god planering har tagits fram, men dessa skulle genomgående kunna stärkas med ett tydligare kulturmiljöperspektiv.

Inom principen *Stärk kajens roll som mångfunktionell vistelseplats genom samverkan* är kulturmiljöerna centrala. De berättelser som kajernas kulturhistoria rymmer kan med fördel användas aktivt i utvecklingen av dessa platser. De kvaliteteter som lyfts fram i strategin handlar ofta om stadens värdefulla kulturmiljöer. Det bör därför framgå att planeringen, utöver att ta hänsyn till hur områdena används i dag och vad stockholmarna, besökare och verksamma önskar mer av, även ska ta sin utgångspunkt i kunskap om kulturmiljön. Här kan kunskap om stockholmarnas och stadens besökares uppfattningar om kajerna som kulturmiljö vara en relevant del.

Kulturförvaltningen delar vidare kajstrategins konstaterande under principen *Vattenrummet som infrastruktur och offentlig miljö ska utvecklas* så att viktiga utblickar, siktlinjer och vattenspegel ska respekteras i största möjliga utsträckning.

Det är även positivt att det i kajstrategins kapitel *Principer för en god planering* under rubriken *Kajerna ska gestaltas med hög kvalitet och vara trygga* framgår att "Gestaltningen ska ta tillvara varje kajs historiska värde och identitet och anpassas till miljöernas funktion och användning." Kulturförvaltningen anser att detta är en grundläggande förutsättning för en god planering sett till kajernas kulturhistoriska värden. I genomförandet av strategin blir det viktigt att kulturmiljöutredningar som undersöker och presenterar det kulturhistoriska kunskapsläget tas fram, samt kompletteras med antikvariska konsekvensanalyser inför eventuella förändringar. Kompetens att ta fram eller vara ett stöd inför beställning av sådana

kunskapsunderlag finns inom kulturförvaltningen. Stadens byggnadsordning och dess verktyg för stadens gestaltning kan med fördel användas för att ta tillvara kulturhistoriska värden och skapa nya arkitektoniska värden vid kajerna.

Som helhet kommer stadens förmåga att ta tillvara de värden som Stockholms kulturmiljöer rymmer och skapa historiskt intressanta rum att bli en framgångsfaktor för strategin. Här är också aktiveringen av kajerna genom kulturprogram, evenemang och upplevelser viktiga trygghetsskapande verksamheter som ger folkliv och identitet.

Genomförande

Ägande och upplåtelse

Stadens arbete med servicekedjor kan med fördel användas i kajstrategins genomförande. Det är bra att kajstrategin innehåller fakta om upplåtelse och tillstånd, men processerna kan förenklas i linje med näringslivspolicyns principer för att göra det tydligt och enkelt för externa aktörer att navigera mellan olika förvaltnings- och bolags uppdrag. Här är stadens strategi för nattklubbar och livescener ett bra exempel.

Bilaga: Lokala utvecklingsmöjligheter

Kulturförvaltningen ser positivt på att kajernas historiska betydelse samt det flytande kulturarvet i form av kulturhistoriskt värdefulla fartyg (i kajstrategin kallat kulturfartyg) lyfts fram, bland annat i nulägesbeskrivningen för Klara Mälarstrand/Tegelbackens kaj. Det flytande kulturarvet skulle kunna nämnas på fler ställen i kajstrategin och kopplas till ytterligare kajer än Klara Mälarstrand då dessa har en betydelse för stadsbilden och för att kunna avläsa och uppleva kajerna som kulturmiljö.

Kulturförvaltningen föreslår att nulägesbeskrivningarna för de valda åtta kajerna kompletteras så att värdefulla byggnader och kulturmiljöer lyfts fram på ett tydligare sätt. Stadshuset, Centralstation, Gamla stan och kungliga slottet finns med som exempel, men då som målpunkter och utan en beskrivning av deras betydelse som kulturmiljöer.

Bilagor

1. Remiss av Kajstrategi för Stockholms stad, Dnr KS 2022/256
2. Bilaga, Kajstrategi för Stockholms stad